Оригинални научни рад

Јасмина П. КНЕЖЕВИЋ*

Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић

ИМАГЕМ КАНОНА
(КАНОНСКО У НАШИМ ПРЕДСТАВАМА
И ДРУШТВЕНОИСТОРИЈСКЕ ОКОЛНОСТИ
ЊИХОВОГ НАСТАНАКА И ОДРЖАЊА)**

КАНОН(И), ПРЕДСТАВЕ, КОНЦЕПТ
(ОД КОНЦЕПТА КА СЛИЦИ)

Моћ, а не лејо сивара канон.

(Томас Хобс, Левијајџан)

Айсџиракџи: Композиција рада је дводелна: у првом одељку, насловљеном „Канон(и). Представе. Концепт. Од концепта ка слици“, ауторка се осврће на историјски развој и трансформације појма канона и јасно прецизира једно од основних полазишта рада, по коме постоји нераскидива веза између владајућег концепта који намећу друштвеноисторијске околности, слика и представа које из тог концепта проистичу и канона, који је уједно њихов одраз, али и начин да се изнова продукују и одржавају живим и активним. У другом одељку рада канон се посматра као облик симболичке друштвене моћи која се стиче употребним дискурсом, како је то јасно дефинисао Мишел Фуко. Осим тога, у овом делу ауторка даје преглед научног интересовања за проблем канонизације који у наше време има за исходите спорадичне покушаје „новог читања традиције“, а имаголошки угао посматрања канона најављује као један у низу таквих покушаја.

Кључне речи: канон, имагологија, слика, представа, стереотип, концепт, дискурс, моћ

* Истраживач-сарадник, jasminka_vucetic@yahoo.com

** Рад представља уводни део докторске дисертације *Романијизам у српској књижевности из имаголошке перспективе* у којем се ауторка осврће на друштвеноисторијску условљеност наших слика и представа, и настоји да укаже на потенцијални, претпостављени утицај канона као рефлекса и репрезента владајућег концепта на њихов настанак и одржање.

Студију о сликама, представама и стереотипима који су доминирали романтизмом у српској књижевности почињемо, нимало случајно, расправом о канону, у његовом садашњем значењу¹. Начело концепта и концептуалности² (парадигме, модела, матрице, структуре, система, схеме) по којем се у нашој свести образују слике, стереотипи и представе (о Другоме и о себи) представља унутарњу одлику и императив сваког канона. Међусобним прожимањем, поменути три чиниоца (концепт – канон – слике / представе / стереотипи / предрасуде) ступају у сложен однос генерисања, односно, они могу да проишходе један из другог и да се нераскидиво повезују, те их је могуће сликовито представити као тријаду³, или троугао у кругу. Овај однос, који се препознаје као својеврсни *perpetuum mobile*, непрекидни ланац кружења, међусобног подупирања и оснажења, има своје упориште

- 1 Пореклом из хебрејског језика (*qua-neh*), грчки термин *kanōnē* најпре се употребљавао у значењу „права џрска или џруи од кога су се не само плеле корпе, него и правило пруже за мерење“ (Бели Генц 2012: 90). У Старом завету, Езекија њиме означава „штап за мерење дужине“, док Исаија тако именује „комад дрвета који се употребљавао као хоризонтална полука при мерењу на ваги“ (Исто: 90). Осим као справа за мерење, термин ‘канон’ појирма и метафорично значење ‘правила’, ‘норме’ или ‘прописа’. „Још у античко време ‘канонем’ су се називали нормативни каталоги различитог типа“, као што су Поликлетов канон и Епикуров канон, али и „оштеважеће, нормиране идеје о исправном у реторици, етици и политици“ (Исто: 90). Почев од средине IV века, када је хришћанство стекло статус званичне религије у Римском царству, значење термина ‘канон’ проширило се и на одабрани списак светих текстова који су обухваћени Старим и Новим заветом. То су били текстови које је Црква прогласила једино важећим и изворним Божјим речима наспрам којих су, непризнати и изопштени из канона, остали апокрифни текстови. Осим тога, појам ‘канон’ у хришћанству означава и „групу канонизованих светаца, црквено право (*Codex Juris Canonici*), као и средишњи део католичке мисе (*Canon missae*)“ (Исто: 90). У секуларном значењу, као списак аутора чија се дела сматрају узорним и примерним, појам канона почео је да се употребљава почев од V века (када је „створен канон петорице трагичара, који је временом сужен на тројицу – Есхила, Софокла и Еврипида“, Исто: 91), преко александријске, атичке, хеленистичке, византијске културе и касне римске антике, које су такође поседовале сличне каталоге одабраних писаца и њихових дела. Традиција сачињавања поменутих канона наставила се и у средњем веку „када су, поготову од хуманизма, али и током наредних векова“, ови канони „у знатној мери утицали на садржину наставних програма на европским вишим школама и универзитетима“ (Исто: 90). Оваквим канонима, који су најпре обухватили античке писце, у XVIII веку, „у оквиру просветитељства и у контексту опште секуларизације културних представа“, помало стидљиво, почињу да се придодају и профани национални аутори, што ће достићи врхунац у XIX веку, времену устоличења модерне националне књижевне историографије и књижевног поља као аутономног (Исто: 90).
- 2 „Коварубиасово [Covarrubias] дело *Благо каспилијанској језика* [*Tesoro de la lengua castellana*], речник објављен 1611. године, дефинише *concepto* као изврстан дискурс који настаје у мислима а затим се остварује или путем језика или пером“ (Гиљен 1982: 349).
- 3 У студији *Књижевност као систем* Клаудио Гиљен истиче понављање броја три као „начело систематизације“, које нам открива историја поетике. Тзв. „културне тријаде“, које се темеље на моделима „конструкције“ или „измирења“, стоје наспрам „природних“ дуализама, заснованих на моделима „опозиције“ (Гиљен 1982: 343).

у друштвеним институцијама (понајпре образовним, али и другим), медијима и системима друштвених награда и признања као делујућим механизми-
ма заштите и одржања духа епохе (*Zeitgeist*) и чувара вредности заједнице
којој припада(ју). На значај образовног система (од основношколског,
па до академских студија) у расветљавању проблема Другости скреће нам
пажњу бугарска историчарка Марија Тодорова, у огледу „Да ли је ‘Други’
користан појам у међукултурним односима? Нека размишљања о његовој
примени на балкански регион“ (Тодорова 2010: 77-90). Она, наиме, тврди,
да је „у стварном свету система националних држава, [...] главни циљ наци-
оналног образовања неговање националног идентитета и лојалности (мада
то образовање не мора бити супротстављено вредностима толеранције)“
(Исто: 84) и упозорава на чињеницу да „политика инструментализује пред-
ставе и истовремено их обликује“ (Исто: 88)⁴. На тај начин, посредством
дискурса инструментализације⁵, утемељеног у целокупном систему образо-
вања, конструише се и промовише идеја о Другоме, у циљу „социјализације
становништва“ (Исто: 83), као противтежа поимању властитог идентите-
та. Избором одређених писаца и дела као обавезних и репрезентативних
за дату друштвену заједницу и њен образовни систем заступа се и промо-
више одређени концепт као одраз постојећих друштвених односа и снага,
који, опет, утиче на креирање слика и представа, стереотипа и предрасуда
о себи и Другима међу генерацијама које стасавају, а све у циљу заштите
постојећег концепта, канона, постојећих система вредности и расподела
снага у друштву.

На националну обојеност школског канона обраћа пажњу Јулијана Бели
Генц у огледу „Тема и дилема: канон“, и апелује на неопходност „темељног
преиспитивања основних канонских начела, преко којих друштвенополи-
тичка елита врши диригован мисаони притисак и присилу“ (Бели Генц 2012:
98). На овакву (зло)употребу књижевности у идеолошке и доктринарне

4 У циљу превазилажења нетолеранције и ксенофобије на Балкану, под покрови-
телством Унеска је на Институту за проучавање уџбеника „Георг Екерт“ из Браунш-
вајга реализован велики пројекат који је укључивао анализу слике ‘Другог’ у балкан-
ским уџбеницима. Ауторка истраживања, Нађа Данова, истиче историчаре као веома
битне личности за концептирање уџбеника историје, који у знатној мери доприносе
конструисању ‘Другости’ и апелује на промовисање демократских вредности и толе-
ранције у поменутим уџбеницима, што, како каже, „не подразумева одрицање од соп-
ствене историје нити заборављање личности и догађаја који су постали национални
симболи“ (Danova 1994: 258, цитирано према Тодорова 2010: 85). Истичући у први
план епистемолошку тешкоћу оваквих закључака, Тодорова упозорава на чињеницу да
су „наша историја и национални симболи постали [...] оно што јесу управо због пра-
тећег процеса конструисања ‘Другог’“ (Тодорова 2010: 85) и апелује на неопходност
преусмеравања пажње „с произвођаче разлика“ (Исто).

5 Дискурс је овде схваћен у значењу које му придаје Мишел Фуко, као „ствар изговорена
или написана“, која „припада поретку закона“ (Фуко 2007: 7), о чему ће касније бити
више речи.

сврхе је још 1975. године скретао пажњу дидактичар књижевности Волфганг Шеме [Wolfgang Schemme] (Neuhaus 2002: 7), будући да се „преко више или мање обавезне школске лектире поред образовне спроводи и одређена национална, идеолошка и социјална политика.“ (Бели Генц 2012: 98)

У друштвеној артикулацији алтеритета, мимо дискурса инструментализације, према мишљењу Тодорове равноправно учествује и интелектуални дискурс, који представља сваки вид научног доприноса, од стране научника, представника разних друштвених, хуманистичких дисциплина, чији резултати истраживања утичу на креирање Другости. Сваки од поменутих дискурса има за предлог засебан канон: дискурс инструментализације користи школски канон, док интелектуални дискурс на темељу академског канона обликује наше ауто и хетеро-слике. Мимо њих, у употреби је и грађанско-образовни канон, као и тзв. емпиријски канон, у чијем креирању у доброј мери учествују медији (медијски дискурс), али и системи књижевних награда⁶. Упркос различитим (мада повезаним) пољима деловања, наведени дискурси представљају саставни део друштвеног организма у којем као две жиле куцавице утичу на друштвена збивања, каналишу кретања, промовишу и дефинишу потребе друштва креирањем концепата на темељу којих се врши ревалоризација, заштита и/или деконструкција канона, и са њима у вези, представља о властитом идентитету и његовом наличју, алтеритету.

6 Иако савремене дефиниције канона подразумевају да је канон скуп дела препознатљивих и репрезентативних за једну заједницу, што би подразумевало његову унифицираност и кохерентност међу свим друштвеним структурама, истина је другачија: у исто време у једном друштву равноправно коегзистирају школски, академски, грађанско-образовни и тзв. емпиријски канон, мимо којих постоје и други канони (регионални, национални, једнојезични, европоцентрични, канон светске књижевности, и др...; ова подела изложена је према огледу Бели Генц (2012)). Њихове заједничке одлике су слојевитост и концентричност (које се огледају у постојању језгра, међуслоја и периферног круга; видети: Исто: 90-106), као и итерабилност, која подразумева „препознатљивост старог у новоме“ (Protka 2008: 25). Расправе о потреби и оправданости постојања канона често у први план истичу његову прагматичност, наводи Бели Генц (2012: 93), која се односи на ‘квантитативно редуковање’ (Bosse and Renner 1999: 369) непрекидно растућег броја до сада објављених књига на дела од изузетног значаја и непролазних вредности. Зато се за канон може рећи да је „изнуђена стратегија економисања у савладавању огромне, данас већ скоро непрегледне књижевне понуде“ (Бели Генц 2012: 93). Ово нужно укључује методе инклузије и ексклузије у процесу одвајања канонских од неканонских текстова и аутора (Исто: 96), на које у истој мери утичу књижевно-интерни („естетички програми, поетолошке и жанровске традиције и слобода у односу на њих, као и аутономна књижевноисторијска и медијална мерила (Исто: 96)), као и књижевно-екстерни критеријуми (идејни, идеолошки, историјски, социјални, политичко-културни (Исто: 96-97)). О дилемама и савременим споровима у вези са каноном светске, односно компаративне књижевности и термилошким замкама у вези са нареченим, консултовати оглед Гвоздена Ерора (Ерор 2010: 239-246). О вези између награда и канона, као и о значају књижевног канона и мерилима и вредностима пресудним за његово формирање писала је Владислава Гордић (Гордић 2014: 22-31; Гордић 2015: 15).

КАНОН КАО „МЕРА ТЕСКОБЕ“ И АУТОНОМИЈЕ КЊИЖЕВНОГ ПОЉА

У данашњем, секуларном и текстолошком значењу речи, као листа репрезентативних, одабраних дела знаменитих аутора која представљају симболички капитал⁷ одређене друштвене заједнице и меру њене препознатљивости међу другим заједницама, као и потврду њеног духовног трајања, појам канона је успостављен у току касног XIX века, паралелно са институционализацијом књижевности и заснивањем књижевног поља као аутономног. Процес проглашења независности био је резултат вишевековног развојног лука књижевности под којом се у најранијим њеним данима подразумевало све што је написано, да би постепено ограничења праћена естетским захтевима овом пољу у замену понудила аутономију. Једном засновано, књижевно поље је наставило да води паралелан суживот са низом друштвених, једнако аутономних поља. Меру његове аутономности представљао је тада формиран канон (тзв. „Западни канон“⁸), коме, генеалогски гледано, припада и српски књижевни канон, а чији је настапак мотивисан одређеним социо-политичким циљевима. На близак и узајамно делујући међуоднос књижевног поља са пољем политике упућује Пјер Бурдије, који у опсежној студији *Правила уметности* (Бурдије 2003) аргументује и сликовито описује на који начин књижевно поље асимилиује, али и рефлектује одnose снага у друштву. Оно је производ структура моћи, али је такође и чинилац који утиче на генерисање моћи (посредством система образовања и његовог задатка да креира слике и представе). Моћ о којој говоримо када говоримо о духовном наслеђу и систему образовања симболичке је природе, иако (може да) има далекосежне импликације на поље узрочно-последичних друштвених и историјских збивања. Симболичка моћ стиче се овладавањем симболичним оруђем моћи: дискурсом, саобразним законитостима и основним захтевима и потребама поља које репрезентује, у овом случају књижевног. Књижевни дискурс и његова препознатљивост мера су аутономије књижевног поља и „моћ коју треба задобити“ (Фуко 2007: 9). Дефинишући дискурс у својој материјалној реалности као „ствар изговорену или написану“, која „припада поретку закона“ (Исто: 7), Мишел Фуко додаје да управо стога, због опасности коју имплицира знање, односно, познавање одређеног дискурса:

7 Отуда се, чини се, за најзначајнија дела водећих писаца одређене друштвене заједнице, каже да су „капитална“. Мисли се на симболички капитал.

8 Харолд Блаум [Harold Bloom] у књизи насловљеној *Западни канон* (Bloom 1994) наводи двадесет и шест величанствених писаца међу којима Шекспир заузима централно место, а који су, по његовом мишљењу, средишњи представници и утемељивачи канона Западне књижевности и културе. Блаум историју Западне књижевности дели на три периода: божански, херојски и људски, ослањајући се на тезу Ђанбатиста Вика [Gianbattista Vico] о узастопном смењивању три историјска периода, теократског, аристократског и демократског.

у сваком се друштву продукција дискурса у исти мах контролише, селекује, организује и расподељује, и то извесним поступцима чија је улога да укроте моћи и опасности дискурса, да овладају његовим непредвидљивим догађајима, да избегну његову тешку и опасну материјалност (Исто: 8).

Приступ било којој врсти дискурса омогућава се образовањем; тај процес Фуко назива друштвеним присвајањем дискурса (Исто: 33). Фуко систем образовања сматра политичким видом манипулације дискурсом, у циљу располагања знањима и моћима који се усвајањем дискурса стичу (Исто: 34).

Овде је реч, у најкраћем, о великим поступцима потчињавања дискурса. Коначно, шта је образовни систем ако не ритуализовање речи, квалификовање и учвршћивање улога за говорне субјекте, конституисање једне, барем дифузне, доктринарне групе, ако не расподела и присвајање дискурса са његовим моћима и знањима? (Исто: 34).

Истинитост нашег исказа, а самим тим и мера и далекосежност моћи коју може да пројектује у најближој је вези са овладавањем књижевним дискурсом, чија је правилна употреба непрестано под присмотром „дискурзивне полиције“ (Исто: 27-28), што представља „принцип контроле над продукцијом дискурса“ (Исто: 27-28). Ово уноси дистинкцију међу синтагме „говорити истину“ и „бити у истини“ (дисциплине) (*dans le vrai*), коју је уочио Кангилем [Canguilhem], кога Фуко цитира (Фуко 2007: 26). У истини (дисциплине) може да буде само онај који поштује правила еснафа, који је овладао дискурсом, покорава се његовим законитостима и прати његову развојну линију, јер дискурс и његова правила нису једном и заувек дати, као ни особености књижевног поља као засебног система, и са њима у узрочно-последичној вези, концепти. На нужност, али привременост концепата у за наше истраживање корисном огледу „Канон или не“ указује А. К. Џајеш, који важност њиховог постојања заснива на следећим премисама: 1. наше поимање садашњице резултат је интелектуалних напора и промишљања над природом исте; 2. свет мимо садашњице не постоји, осмишљен је на садашњици; 3. све наведено нам омогућава језички систем, јер „ван структуре – језика – свет не може да постоји“ (Џајеш 2012: 125). Напуштањем структуралности, односно концептуалности, иманентне језику, дошло би до урушавања света, сматра Џајеш. Са друге стране, концепти су привремени, „и њихова валидност траје само док се небиће садашњице не оствари“ (Исто: 125). Промена долази споља, утицајем који на елемент, као конститутивни чинилац система који стоји у уређеним односима према осталим елементима тог система, има спољашња сила. Захваљујући њој, „промена која утиче на елемент доводи до систематске промене, а промена одваја садашњицу од онога што јој претходи“ (Исто: 125). Привременост концепата имплицира варијабилност канона, али и слика, представа и стереотипа који су са њима у вези. Није искључено

да у неком тренутку може да дође до преласка на друге концепте⁹, до устројства нових слика, представа, предрасуда и стереотипа, до урушавања канона, захтева за његову деконструкцију и његовог разарања. Таласања увек долазе споља, одраз су друштвенополитичких збивања, историјских померања, преломних времена. Када наступе, та превратна времена носе ризик од урушавања система, који, већ је речено, мимо концепта не би опстао.

Вероватно је стога Кроник [Kronick] луцидно закључио да је канонизација „увијек мјера тјескобе“ (цит. према Protka 2008: 24). Поникла из кризе, кризе идентитета, она представља покушај да се та криза превазиђе стварањем чврстог духовног упоришта, какав је канон, за угрожене представе о властитом идентитету¹⁰. Канонизација је нужна мера укореењености за исфрустрирано „ја“ као део насушног, имагинарног „ми“. И она је, међутим, део непрекидног ланца промена, чега ништа што је једном створено, није поштеђено. Тихи процес улажења у канон (односно, приближавања његовом центру) или излажења из њега (односно, удаљавања од његовог центра) и са њиме у вези, преиспитивања наших представа и концепата одвија се свакодневно, и тешко га је пратити. Некада, међутим, он бива прекинут „тзв. канонским скоковима односно редефинисањем садржине канона“ (Бели Генц 2012: 101). Историја бележи Други светски рат као један од радикалнијих резова за културну историју немачког народа, када је требало направити отклон од политике Трећег Рајха изналажењем нових узора у немачкој културној прошлости и преласком на нови књижевни канон. Некадашњи југословенски културни простор, као контроверзна творевина која је од оснивања

- 9 Један такав концептуални преврат одиграо се у првој половини XIX века (1820-1840), када је дошло до значајног концептуалног преласка са античког модела грчке историографије (који је признавао везу и утицаје које су феничанска и египатска култура имале на грчку) на аријевски модел (који је такве утицаје оповргавао), што ће имати далекосежне последице на развој постхумболтовске пруске *Altertumwissenschaft* (античке науке) и обезбедити „пореком опседнутој Европи апсолутно, аутохтоно и чисто – тј. аријевско – културно место порекла у античкој Грчкој“ (Цајеш 2012: 120). Разлози за прихватање потоњег модела, по речима аутора, ако се има у виду одсуство археолошких и лингвистичких материјалних доказа који би аргументовали и мотивисали овакву промену, леже „у културном миљеу тога доба, којим су доминирали романтизам, расизам и напредак, као и страх аристократије од револуција“ (Исто). Ова велика промена, којом се оспорио ваневропски утицај на грчку културу, а самим тим и на европску, декларисала је западну цивилизацију као супериорну и легитимисала њене империјалистичке активности у Азији, Африци и у Америкама.
- 10 Осим са кризом, канон је „увијек био повезан с неком врстом ауторитета, легитимације и власти: не само црквене или краљевске власти, већ и сустава који је надзирао и ограничавао власт“ (Protka 2008: 25). Мотивисан кризом у друштву и ограничаван од стране друштвених система власти, окоштали канон замишљан је као вертикална оса књижевне историје и потврда трајања заједнице којој припада, њене аутохтоности и старине. Наиндивидуална институција канона је „база за стварање националног културног и политичког идентитета“ (Бели Генц 2012: 93) и служи да се „кондензује и стабилизује културна хомогеност“ (Исто).

па до наших дана изазивала опречне судове, у два наврата је доживео ревизију књижевног канона: једном, када је обједињен у оквиру Социјалистичке Федеративне Републике, а други пут, деведесетих година XX века, када је у крвавом пиру братству и јединству дошао крај.

Чињеница, која се често занемарује, јесте да се наше асоцијације када поменемо канон превасходно односе на материјални канон, док важност која се придаје његовој надоградњи, канону интерпретације, није реципрочна утицају који може да изврши на друштво директним утицајем на обликовање слика и представа. Више него материјални канон, који представља окошталу форму и може да варира само у чину померања одређеног дела ка центру, или удаљавања од њега, на креирање духа епохе и наше предрасуде и стереотипе има утицај канон тумачења. Актуелно политичко уређење, носиоци власти и културнополитичка струјања увек су посезали за књижевношћу као за погодним и пригодним средством идеолошке инструментализације, особито када је у питању канон тумачења (Бели Генц 2012). Бели Генц као пример наводи идеолошку злоупотребу *Песме о Нибелунзима* за време Првог светског рата и у Трећем рајху, „као и тумачење Лесингове *Емилије Галопи* као примера класне борбе грађана против племства у некадашњој Источној Немачкој“ (Исто: 95-96). Нама најближи пример идеолошке инструментализације књижевности тиче се косовског мита, који је након XIX века доживео новоромантичарску обнову током деведесетих година XX века. Имајући овакве догађаје у виду, Бели Генц упозорава на раскорак који повремено и у складу са (имплицитним, једнако као и експлицитним) захтевима владајућег слоја друштва настаје између материјалног канона и канона интерпретација, а који може да има далекосежне последице на развојни пут друштва (Исто: 96). Наука о књижевности у сваком тренутку треба да води рачуна о одговорности коју има када је у питању канон тумачења, како би се избегла злоупотреба текстова из материјалног канона. Променљивост политичких и културних елита у том контексту представља (не)срећну околност, јер се њиховом сменом потенцијално мења и канон тумачења, сматра Бели Генц (Исто: 96).

Двадесети век је време када је човекова деструктивност достигла катаклизмичке размере, делом хотимице (Први и Други светски рат, балкански ратови, атомска бомба бачена на Хирошиму и Нагасаки), делом нехотице (Чернобиљ). То је епоха убрзања живљења, делања, мишљења, у којој су хуманистички постулати на којима се веровало да почива Западна цивилизација доведени у питање, претећи да озбиљно угрозе постојеће вредности и – традицију. Као последица ослобођених енергија Ероса, Ерота и Танатоса десили су се –изми, са својим бунцањима и сновиђењима, идејама о паљењу библиотека и прошлости, као израз бунта и наговештавања прекретнице пред којом се нашло човечанство, запитаности, чуђења, као вид оспољавања

Другог. Криза традиције неминовно је довела и до кризе канона. Осамдесетих година XX века долази до распламсавања дискусије о канону¹¹, чији су пионири били англоамерички научници.

У постјугословенским крајевима окаслело је и недовољно заступљено интересовање за проблем канона и канонизације. Оно се тиче спорадичних научних напора, као што је докторска дисертација Марине Протрке (Protрка 2008), у којој се ауторка бавила проблемом канонизације у оквиру хрватске књижевне периодике XIX века, као једним од битних чинилаца националне идентификације. На проблеме традиције и критеријуме који су утицали на формирање српског књижевног канона указивали су Сава Дамјанов (како у научним, тако и у својим белетристичким делима), Бојана Стојановић Пантовић (у научним радовима)¹², али и сви који су до тада били на маргини, удаљени од центра и од чинилаца моћи, који су се препознали као Други, непризнат и незапажен, који није могао да говори у своје име, већ је нужно изискивао некога ко ће говорити уместо њега, и за њега. Биле су то представнице женског писма, женских студија, студија рода, феминизма, те представници постколонијалистичких теорија, и нарочито, постмодернизма, чија је радикална струја нарочито оспоравала легитимност канона и заговарала његову деконструкцију¹³.

Покушај „новог читања традиције“ у бити је био борба за моћ, као што је сваки спор око канона борба за моћ и надметање за центар, те је стога канон „често доживљаван као урота једних против других, као вид борбе за власт помоћу знања“ (Кох 2012: 90). Препознат као епоха плурализма и многострукости, XX век је било доба наде за све који су се осећали обесправљенима, јер је под лепршавим и за многе горким појмом демократије, и у њено име, иза замке једнакости, нудио центар, или моћ. Борба за редефинисање канона у српској књижевности, у којој је, како тврди Магдалена Кох, „до сада доминирала, и још увек, нажалост, доминира идеологизована и снажно митологизована националистичка и фолклористичка парадигма (Исто: 90), изнедрила је и скуп, организован лета 2004.

11 Осамдесете године XX века су време када су на међународној академској сцени почеле расправе о канону, наводи Марина Протрка (Protрка 2008), док Магдалена Кох истиче деведесете године XX века као време када су у Западној Европи осванули радови на тему канона (Кох 2012: 93).

12 Видети: Дамјанов (Дамјанов 2012); Дамјанов (Дамјанов 2014); Бојана Стојановић-Пантовић (Стојановић-Пантовић 2006; Стојановић-Пантовић 2008).

13 Не треба губити из вида ни представнике социјалних и националних (културних) мањина, који, по правилу, имају формиран субканон у оквиру националног канона. Када је у питању деконструкција канона, већ је речено да би његова потпуна деконструкција „водила ка неминовној импровизацији и дезоријентисаности“ (Бели Генц 2012: 100). А. Асман због тога сматра „да је дилема: канон или не, заправо лажна дилема, јер се не проблематизује канон као феномен, него његова садржина“ (Assman 2006: 223. Цит. према Бели Генц 2012 : 101).

- Кермод 2012: Френк Кермод. „Задовољство, промена и канон“. *Бележница, часопис за биб-
лиотекарсћиво, књижевност и кулћуру*. Година 14, бр. 24-25 (2012), 141-151. Изда-
вач: Народна библиотека Бор.
- Кермод 2013: Френк Кермод. „Задовољство, промена и канон (наставак из претходног
броја)“. *Бележница, часопис за библиотекарсћиво, књижевност и кулћуру*. Година
15, бр. 26 (2013), 120-132. Издавач: Народна библиотека Бор.
- Кох : Магдалена Кох. „Књижевни канон“. ...*Када сазремо као кулћура...: Сћваралашћиво срћ-
ских сћисаћельица на њочейку XX века (канон – жанр – род)*. Београд: Службени
гласник, 81-123.
- Neuhaus 2002: Stefan Neuhaus. *Revision des literarischen Kanons*. Göttingen: Vandenhoeck &
Ruprecht.
- Protrka 2008: Marina Protrka. *Stvaranje književne nacije. Oblikovanje kanona u hrvatskoj
književnoj periodici 19. stoljeća*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. Filozofski fakultet.
Biblioteka Periodica Croatica. Serija „Studije“, knj. 1.
- Стојановић-Пантовић 2006: Бојана Стојановић-Пантовић. *Побуна њроћив средишћиа (нови
ѡрилози о модерној срћској књижевностии)*. Панчево: Мали Немо.
- Стојановић-Пантовић 2008: Бојана Стојановић-Пантовић. *Ошћар ућао (есеји, крићике,
ѡолемике)*. Зрећанин: Агора.
- Тодорова 2010: Марија Тодорова. *Дизање ѡрошлосћии у ваздух. Оћлеги о Балкану и Исћочној
Европии*. Београд: Библиотека XX век – Књижара „Круг“.
- Фуко 2007: *Поредак дискурса. Присћуйно ѡредавање на Колеж де Франсу, одржано 2. децембра
1970. ѡдине*. Превод са француског Дејан Аничић. Лозница: Карнос.
- Цајеш 2012: А. К. Цајеш. „Канон или не“. *Инићеркулћуралност*. Часопис за ѡдсћицање и
афирмацију инићеркулћуралне комуникације. Бр. 3 (март 2012), 118-135. Издавач:
Завод за кулћуру Војводине.

Jasmina P. KNEŽEVIĆ

IMAGEM KANONÂ
(CANONICAL IN OUR IMAGES AND SOCIO-ECONOMIC CIRCUMSTANCES
OF THEIR APPEARANCE AND MAINTENANCE)
CANON(S), IMAGES, CONCEPT
(FROM CONCEPT TOWARD THE IMAGE)

SUMMARY

The paper represents a part of doctoral dissertation the Romanticism in Serbian Literature from Imagologic Perspective in which the author looks back at socio-historical conditioning of our pictures and images, and seeks to point at the potential supposed impact of canon as the reflex, and the representative of the governing concept to their emergence and maintenance. The makeup of the paper is in two pieces: In the first part titled Canon(s), Images, Concept(from Concept toward the Image) the author gets back to the historical development and transformation of the notion of canon and clearly précises one of the main starting point of the paper, as per which there is an unbreakable bond between governing concept imposed by socio-historical circumstances of the images and canons arising from this concept and canon, which is their reflection and way to produce once again and maintain alive and active. In the second part of the paper, canon is seen as the form of symbolic social power which is acquired by the use of discourse, as Michel Foucault defined it clearly. Besides, in this part the author gives the overview of the scientific interest for the problem of canonisation, which has for its origination in our time sporadic attempts of 'new reading of tradition', and announces imagologic angle of canon observation as one in the series of such attempts.

Key words: Canon, imagology, picture, image, stereotype, concept, discourse, power.